

Sudija Mušika Dujović, predsjednik Apelacionog suda Crne Gore, u svom programu ističe:

- zalagaće se za hitno popunjavanje slobodnih sudijskih mjesta, jer se u prvoj polovini ove godine povećao zaostatak neriješenih predmeta u odnosu na prošlu godinu;
- Zakon o sudskom savjetu i sudijama izmijeniti u pogledu planiranja slobodnih sudijskih mjesta, ocjenjivanja sudija i disciplinske odgovornosti. Sudije smatraju da je prema važećem načinu ocjenjivanja sudijski učinak podređen manje bitnom učešću na seminarima, predavanjima i sl;
- odredbom Zakona o Ustavnom sudu, kojom je propisano da taj sud može da ukine odluku Vrhovnog suda, osporen je ustavni položaj Vrhovnog suda kao najvišeg suda u državi, pa je neophodna saradnja između dva suda koja je do sada izostala. Uslovi za izbor sudija Ustavnog suda ne smiju biti ispod kriterijuma za izbor sudija Vrhovnog suda;
- sjednica sudija Vrhovnog suda treba da preispita dosadašnju kontrolu rada sudija nižih sudova od strane viših sudova, posebno Vrhovnog suda po čl. 62 Zakona o sudovima i čl. 20 Sudskog poslovnika, u svjetlu preporuka GRECO i Komiteta ministara Savjeta Evrope o nezavisnosti, efikasnosti i odgovornosti sudija koje ističu da hijerarhijska organizacija pravosuđa ne smije da naruši nezavisnost sudije pojedinca;
- postoji goruća potreba za poštovanjem i zaštitom ugleda i autoriteta sudije od strane i sudija i javnosti. Posebnu pažnju posvetiti poštovanju etike posebno u pogledu komunikacije s javnošću i upotrebe društvenih mreža. Na polju transparentnosti, jačati Službu za odnose sa javnošću, nastaviti obuku sudija portparola, revidirati web sajtove sudova, analizirati povjerenje javnosti u rad sudova imajući u vidu izvještaje NVO, nastaviti dosadašnje aktivnosti.
- Riješiti stambene potrebe sudija na sjeveru Crne Gore, jer su sudije u Podgorici to već riješile. Riješiti problem prostornih potreba najviših sudova. Usvojiti Zakon o pravosudnoj (sudskoj) policiji.
- Razvijati sudove za prekršaje kroz informacioni sistem i obuke. Intenzivirati i sintetizovati aktivnosti Odjeljenja sudske prakse i pravne informatike i Odjeljenja za praćenje prakse Evropskog suda za ljudska prava i prava EU, u cilju ujednačavanja sudske prakse na nacionalnom nivou i usklađivanja sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. Kadrovski osnažiti ta odjeljenja i obezbjediti njihovu transparentnost kroz informatičku podršku i stvaranje elektronske baze sudskih odluka. Organizovati periodične sastanke predsjednika odjeljenja sudske prakse nižestepenih sudova da bi se svi informisali o zauzetim pravnim stavovima.
- Vrhovni sud će objaviti Analizu kaznene politike za najteža krivična djela da bi se ujednačila praksa i utvrdile preporuke za primjenu sporazuma o priznanju krivice u oblastima organizovanog kriminala i visoke korupcije.
- Nastaviti saradnju sa AIRE centrom iz Londona u organizovanju okruglih stolova i izradi publikacija o primjeni prakse Evropskog suda za ljudska prava, i sa Udruženjem mladih sa

hendikepom da bi se objekat Vrhovnog suda učinio pristupačnijim za osobe sa invaliditetom. Nastaviti sve oblike međunarodne saradnje, uključujući projekte koje finansiraju EU, Savjet Evrope, SAD, aplicirati za prijem u Evropsku pravosudnu mrežu (EJN), nastaviti učešće (doprinos) radu međunarodnih nadzornih tijela za primjenu međunarodnih konvencija i u radnim grupama za poglavlja 23 i 24, otvoriti dijalog o izradi Plana racionalizacije sudske mreže, nastaviti s podrškom aktivnostima Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

Sudija Zoran Radović, Viši sud u Podgorici, u svom programu ističe:

- kako su Evropska komisija i Evropski parlament ocijenili da je postignut ograničeni napredak po pitanju reforme pravosuđa i borbe protiv korupcije i da u sudstvu ostaju izazovi u pogledu nezavisnosti, profesionalnosti, efikasnosti i odgovornosti, program je usmjeren na jačanje tih aspekata;
- potrebno je hitno popuniti 5 upražnjenih sudijskih mjesta u Vrhovnom sudu;
- Vrhovni sud, Viši sud u Podgorici i Apelacioni sud, koji dijele zgradu, nemaju uslove za rad, npr. nedovoljan broj sudnica dovodi do odlaganja glavnih pretresa, a ni stanje u drugim sudovima u Podgorici nije bolje, pa je jedino trajno rješenje izgradnja Palate pravde;
- neophodno je donošenje Zakona o sudskoj policiji, koja bi se bavila obezbjeđenjem sudova, dostavom sudskih pismena, izvršenjem naredbi za privođenje i dr;
- na osnovu analize podataka o broju primljenih i riješenih predmeta posljednjih godina, zaključuje da je ukupan broj neriješenih starih predmeta u svim sudovima, tzv. „crvenih omota“, od kojih je najstariji iz 1970. godine, na kraju 2020. godine bio 3036 i povećan je u odnosu na prethodnu godinu za 123 što je zabrinjavajuće pa to treba poboljšati; u 2020. godini su odluke rađene u zakonskom roku, ali je u 15,5% predmeta postupak trajao preko godinu dana i taj bi broj morao biti znatno manji;
- vrlo važno je unapređenje organizacije i stručnih kapaciteta odjeljenja sudske prakse, kojima do sada nije posvećivana dovoljna pažnja; predsjednik odjeljenja sudske prakse nema pravo na umanjenju normu, što znači da se ne može dovoljno posvetiti toj praksi jer ima veliki broj predmeta u osnovnom referatu, pa treba izmijeniti Zakon o Sudskom savjetu i Sudski poslovnik i omogućiti da se sudije s afinitetom prema sudskoj praksi u jednom periodu samo time bave;
- Vrhovni sud da proaktivno utvrđuje načelne pravne stavove, a ne samo na inicijativu sudova;
- sjednice sudskih odjeljenja u svim sudovima da Centru za edukaciju u sudstvu i državnom tužilaštvu kandiduju teme i pitanja od najvećeg značaja za praksu sudova, kao što je pisanje obrazloženja presude, s obzirom na nedostatke u praksi a da je pravo na obrazloženu presudu bitan segment prava na pravično suđenje;

- bar jednom godišnje organizovati „nedjelju medijacije“ i medijski je promovirati; s obzirom na postojanje Centra za alternativno rješavanje sporova dalje postojanje Agencije za mirno rješavanje sporova je nepotrebno, posebno imajući u vidu njene loše rezultate;

- izmijeniti Zakon o Sudskom savjetu i sudijama posebno u pogledu ocjenjivanja učešća na seminarima i držanja predavanja, od čega zavisi napredovanje, jer se na uključivanje u te aktivnosti ne može uticati;

- radi ujednačavanja prakse sprovesti temeljnu analizu kaznene politike, uključujući sankcije na osnovu sporazuma o priznanju krivice. Postoji nekritičko prihvatanje ovih sporazuma koji sadrže krivične sankcije znatno blaže po vrsti i visini u odnosu na sankcije koje se izriču na osnovu suđenja, npr. za k.d. stvaranje kriminalne organizacije je zapriječena kazna od jedne do osam godina, a po osnovu sporazuma se izriču kazne u visini od tri do šest mjeseci ili i uslovne osude iako se radi o ranije osuđivanim osobama. Nužno bi bilo uvesti smjernice za postupanje državnih tužilaca prilikom odlučivanja o tim sporazumima, naročito sankcijama.

- ročište za potvrđivanje optužnice nije dalo očekivane rezultate, pa bi izmjenom Zakonika o krivičnom postupku trebalo uvesti pravo žalbe protiv rješenja o potvrđivanju optužnice, što bi povećalo kvalitet optuženja i skratilo glavni pretres;

- u cilju povećanja efikasnosti, redovno održavati Opštu sjednicu Vrhovnog suda i sastanke sa predsjednicima svih sudova, predsjednici sudova da izvještavaju o oblastima u fokusu pregovora sa EU, nastaviti sa praksom godišnjeg obilaska sudova (kontrole nižih sudova);

- u cilju povećanja transparentnosti, jačati Službu za odnose sa javnošću Vrhovnog suda Crne Gore, koja koordinira rad sudija portparola u drugim sudovima i povećanjem obuka; organizacija rada suda mora biti vidljiva na Internet stranici suda; anonimizirane sudske odluke ažurnije objavljivati; kontaktirati sa medijima bez diskriminacije; češće konferencije za medije predsjednika sudova i češće pojavljivanje sudija u medijima bi dali doprinos afirmaciji sudstva.

Milenka Žižić, sutkinja Apelacionog suda Crne Gore, u svom programu ističe:

- neophodno je obezbijediti adekvatna budžetska sredstva, u kontinuitetu, u cilju funkcionisanja sudova i poboljšanja opštih uslova rada i to na nivou 0,8% - 1% GDP;

- Vrhovni sud bi u saradnji sa nevladinim organizacijama koje se bave radom pravosuđa, trebalo da sprovede aktivnosti kao što je istraživanje javnog mnjenja o radu sudova, u cilju poboljšanja slike koju sudovi imaju u javnosti i slanje jasne slike o izazovima i problemima u svakodnevnom radu sudova;

- potrebno obezbijediti sredstva da se izvrši adaptacija unutrašnjosti zgrade i prilagodi za rad najviših sudova u državi (Vrhovnog, Apelacionog i Višeg suda) kao i da se sredi okolina sudova;

- neophodno obezbijediti sredstva kroz budžet ili donacije za realizaciju projekta izgradnje novih zgrada koje će biti namjenski pravljene za sudove, jer većina zgrada u kojima se sudovi nalaze ne ispunjava osnovne uslove za bezbjedan rad suda i boravak zaposlenih i stranaka;
- potrebno obezbijediti adekvatnu fizičku bezbjednost u sudovima jer sve veći broj incidenata u sudovima opominje da se radikalne mjere moraju preduzeti prije nego dođe do većih incidenata;
- potrebno je obezbijediti finansijsku i institucionalnu podršku od nadležnih organa za prilagođavanje objekata za funkcionisanje osoba sa invaliditetom;
- pokrenuti projekat izgradnje informacionog sistema sudske prakse, u kojem će objediniti sudsku praksu domaćih sudova i Evropskog suda za ljudska prava; iniciraće redovne sastanke Odjeljenja sudske prakse Vrhovnog suda sa predstavnicima odjeljenja sudske prakse ostalih sudova sa ciljem razmjene iskustava i ujednačavanja prakse;
- unaprijediti saradnju sa Ustavnim sudom, u cilju podizanja nivoa pravne sigurnosti, prava građana na obrazloženu odluku, unapređenje vladavine prava, kontrole demokratskog procesa i povećanje povjerenja javnosti u sistem zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda;
- pokrenuti inicijativu za izgradnju Muzeja sudstva u Crnoj Gori u okviru Vrhovnog suda;
- formirati radno tijelo, sastavljenog od istaknutih sudija, koje bi analiziralo zakone koji utiču na rad sudstva, i dalo predloge za unaprjeđenje zakonskog okvira kroz izmjenu postojećih i predlaganje novih zakona i podzakonskih akata;
- izmijeniti Zakon o sudskim taksama u cilju pronalaženja načina za naplatu i povećanje sudskih taksi, obzirom da je procenat naplate kao i iznos taksi najniži u Evropi;
- unaprijediti upravljačke vještine predsjednika sudova posebnom edukacijom;
- sprovoditi ankete o nivou zadovoljstva zaposlenih i stranaka;
- dalje razvijati institut besplatne pravne pomoći kroz jačanje službi, bolji nadzor i kontrolu njihovog rada, bolju promociju kroz izgradnju informativnog portala i medijsku kampanju;
- pristup pravdi olakšati osjetljivim grupama stanovništva poput žrtava seksualnog nasilja, maloljetnika, žrtava trafikinga, osoba sa invaliditetom itd uz dužno razumijevanje stanja i problema u kojima se te osobe nalaze;
- povećati efikasnost procesa rada u sudovima kroz insistiranje na korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija u radu u sudovima (sistemi za upravljanje sudovima, elektronski spisi, elektronska razmjena podataka, video konferencije) uz poštovanje preporuka Evropske komisije za efikasnost pravosuđa Savjeta Evrope;

- posvetiti posebnu pažnju nabavci sredstava za rad, sigurnosti sudskih zgrada i bezbjednosti podataka, analizirati sve sudske procese i dati predlog za automatizaciju i optimizaciju;
- osnažiti saradnju sa Vrhovnim sudovima iz cijele Evrope, sa posebnim fokusom na region i nastaviti organizaciju događaja u Crnoj Gori u kojima će učestvovati predsjednici i predstavnici drugih Vrhovnih sudova; posebnu pažnju posvetiti saradnji sa institucijama kao što su AIRE Centar iz Londona i Sud pravde Evropske unije;
- unaprijediti odnos sa donatorima projekata za jačanje vladavine prava;
- posvetiti pažnju procesu pregovora sa EU kroz obezbjeđivanje brze i pouzdane statistike o radu sudova, sprovođenje preporuka CEPEJ-a u pogledu organizacije pravosuđa i podizanju nivoa efikasnosti cijelog sistema, realizaciju privremenih mjerila i praćenje preporuka iz izvještaja o napretku, pokretanje inicijativa za izmjenu zakonodavnog okvira;
- preispitati disciplinski i etički okvir za sudije;
- unaprijediti informacioni sistem u svim sudovima i voditi računa da su sva rješenja urađena namjenski za sudije i sudsko osoblje i da olakšavaju svakodnevni rad;
- unaprijediti portal Vrhovnog suda kroz implementaciju dva elektronska servisa za građane – servis za pristup digitalizovanim predmetima i servis za elektronsko podnošenje digitalno potpisanih pismena sudu;
- pokrenuti inicijativu za izmjenu zakonskih rješenja da bi se primjenile multimedijalne tehnologije u svim sudovima za aktivnosti poput održavanja sastanaka predsjednika sudova, udaljenih svjedočenja, itd;
- posebna pažnja će biti posvećena odnosima sa javnošću kroz komunikaciju sa medijima, ažurno objavljivanje i kvalitet informacija na portalu sudovi.me ali i kroz aktivniji pristup na društvenim mrežama i pažljivu analizu informacija dobijenih od javnosti i organizacija civilnog društva; razvijati Komunikacioni protokol sudova kroz jačanje kapaciteta PR službi, unaprjeđenje uslova za rad sudija portparola i savjetnika koji rade u PR službama, izgradnju press centra i stvaranje uslova za prenos događaja uživo, izradu kratkih filmova o istorijatu sudstva i Vrhovnog suda Crne Gore i predstavljanje rada Vrhovnog suda na društvenim mrežama;
- dalje razvijati platformu „Otvorena vrata“;
- proaktivno djelovanje Sudskog savjeta i da će i druge članove podsticati na proaktivno djelovanje i upoznavanje članova Savjeta koji nijesu iz reda sudija sa izazovima koji se nalaze pred crnogorskim sudovima, kako bi zajedno radili na jačanju i unaprjeđenju rada svih sudova

- intenzivna saradnja sa sudovima za prekršaje za primjenu informacionog sistema pravosuđa i algoritma slučajne dodjele predmeta koji funkcionišu u ostalim sudovima, sa posebnim fokusom na obuke sudija i jačanje njihovog integriteta;
- iniciraće izmjenu sistema ocjenjivanja sudija;
- usvojiti novu strategiju racionalizacije pravosudne mreže, tako da se očuva geografska disperzija sudova, kako se ne bi dešavalo da građani putuju satima, a da se broj sudova, sudija i administrativnog osoblja optimizuje, uz poboljšanje procesa rada i povećanja efikasnosti.

Ana Vuković, sutkinja Višeg suda u Podgorici, u svom programu o radu ističe:

- Zakon o sudskom savjetu i sudijama nije propisao uslove za uspješnu depolitizaciju Sudskog savjeta; postojeće rješenje da predlog za izbor predsjednika Vrhovnog suda sadrži samo jednog kandidata ne pruža garancije za demokratski izbor najboljeg kandidata;
- kvalitet rada sudije cijeniti i u odnosu na odluke Ustavnog suda i Evropskog suda za ljudska prava, i tako dodatno motivisati sudije da koriste praksu tih sudova;
- unaprijediti transparentnost prakse Sudskog savjeta da bi se eliminisale sumnje u postojanje kljentelističkih odnosa u sudstvu;
- obezbijediti veći stepen finansijske nezavisnosti sudstva u kreiranju sopstvenog budžeta i odgovarajuću racionalizaciju u skladu sa evropskim pokazateljima; dosadašnja racionalizacija mreže sudova nije dala rezultate jer je broj sudija i dalje dvostruko veći od evropskog prosjeka; pojedini sudovi, kao što su Osnovni sud u Danilovgradu, na Žabljaku i u Plavu, prema evropskim standardima ne mogu opravdati svoje postojanje;
- redovno ažurirati Plan slobodnih sudijskih mjesta u skladu sa oslobođenim sudijskim mjestima i obezbijediti objektivniji pristup sagledavanja potrebnog broja sudija;
- primjena Metodologije okvirnih mjerila rada za određivanje potrebnog broja sudija i ravnomjernu opterećenost sudija, kao i niz drugih pitanja, biće moguća tek po uspostavljanju novog informacionog sistema u pravosuđu;
- pravilnici o okvirnim mjerilima rada i određivanje tzv. norme koju sudije treba da ispune u toku godine, ne uzimaju objektivno u obzir realnu složenost predmeta, posebno u oblasti organizovanog kriminala;
- u pojedinim godišnjim izvještajima o radu sudova nije pouzdano prikazana statistika u odnosu na broj starih predmeta; u cilju rješavanja zaostalih predmeta, sudovi moraju da rješavaju i godišnji priliv i dio zaostalih predmeta, stopa ažurnosti mora biti preko 100%; treba intenzivirati primjenu različitih mjera za rješavanje zaostalih predmeta i pomoć sudovima koji imaju veći

zaostatak ili manjak broja sudija, od mobilnosti sudija, delegiranja predmeta, unaprijeđenja dostave, ažurnog izvještavanja o radu na starim predmetima;

- u cilju potpune primjene Zakona o zaštiti suđenja u razumnom roku, neophodna je sintetizovana analiza rokova u kojima sudovi postupaju po usvajanju kontrolnog zahtjeva za ubrzanje postupka;

- prema stavu Evropske komisije, praksa preraspodjele predmeta između sudova ugrožava pravo na slučajnog sudiju, a specifičnu prirodu nekih predmeta stručnije rješavaju primarni sudovi;

- dodatno afirmisati alternativne načine rješavanja sporova, posebno u sudskim predmetima u kojima je tužena država Crna Gora;

- obezbijediti digitalizaciju pravosuđa kroz angažovanje Ministarstva pravde u procesu tehnološkog osavremenjivanja i uvođenja inovacija kao što su elektronski spis, elektronsko podnošenje akata i komunikaciju sa braniocima, što je evropski standard;

- unaprijediti sudsku dostavu, jer je to jedan od ključnih uzroka odugovlačenja postupka i zloupotrebe procesnih prava;

- uvesti obaveznu evidenciju o sudijama koji su učestvovali u programu kontinuirane obuke koja je propisana Zakonom o Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu;

- unaprijediti saradnju između pravosudnih institucija i pravnih fakulteta;

- obezbijediti da podaci o zahtjevima za izuzeće sudija budu dostupni javnosti;

- uspostaviti nultu toleranciju na korupciju u pravosuđu uvođenjem efikasnih mjera i sredstava za sprječavanje korupcije;

- unaprijediti pravila o disciplinskoj i etičkoj odgovornosti kako bi se spriječile zloupotrebe jer se pojedine radnje disciplinskih prekršaja ne razlikuju od povreda Etičkog kodeksa; kršenje Etičkog kodeksa ne utiče na napredovanje sudija što ne doprinosi jačanju odgovornosti u sudstvu; povećati informisanost građana o Etičkom kodeksu sudija;

- proširiti krug ovlašćenih predlagača za pokretanje disciplinskog postupka;

- unaprijediti praćenje primjene metoda slučajne dodjele predmeta u svim sudovima;

- unaprijediti PRIS-pravosudni informacijski sistem jer se statistički podaci iz ovog sistema koriste za pripreme godišnjih izvještaja o radu sudova i jer je u izvještajima Evropske komisije pouzdanost podataka iz ovog sistema ocijenjena kao nedovoljna;

- neophodno je učešće sudija najviših instanci u obukama o primjeni međunarodnih standarda iz prakse Evropskog suda za ljudska prava;
- sistem besplatne pravne pomoći dodatno unaprijediti besplatnom pravnom pomoći koju pružaju nevladine organizacije koje se bave ljudskim pravima, sindikati, političke partije, univerzitetske pravne klinike i drugi subjekti koji imaju potrebnu stručnost;
- redovno ažurirati web stranice sudova i unaprijediti transparentnost u pogledu objavljivanja integralnih tekstova presuda na nivou svih sudova;
- unaprijediti sistem infrastrukture i sigurnosti pravosudnih objekata i fizičkog pristupa pravosudnim institucijama za posebne kategorije lica;
- uvesti sudsku policiju;
- unaprijediti položaj i obezbijediti efikasnu zaštitu pravnih interesa žrtava krivičnih djela nasilja, kroz izmjene i dopune Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja;
- država još nije obezbijedila punu afirmaciju ustavnog načela posebne zaštite porodice i djeteta kroz odgovarajući zakonski okvir, osnivanjem Alimentacionog fonda bi se pružila adekvatna garancija države da samohrani roditelji ostvare svoja prava.